

РОЗДІЛ 4

ФІЗИЧНА, МЕДИЧНА, СОЦІАЛЬНА І СПОРТИВНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

УДК 615

Н. О. Белікова,
кандидат біологічних наук, доцент

ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються основні підходи до тлумачення термінів фізично-реабілітаційної освіти. Визначено сутність понять «реабілітація» і «фізична реабілітація».

Ключові слова: реабілітація, фізична реабілітація.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку навчально-професійної галузі фізичної реабілітації в Україні характеризується низкою особливостей, серед яких, зокрема, слід відмітити невизначеність сфери і змісту діяльності фахівця з фізичної реабілітації. Найбільш пріоритетний характер мають питання, що стосуються тлумачення основних термінів фізично-реабілітаційної освіти, адже залежно від того чи іншого трактування можна невдало спроектувати професійний статус фахівця з фізичної реабілітації.

До цього часу по-різному трактується саме поняття «фізична реабілітація», не досягнуто адекватного розуміння його суті. У зв'язку з цим постає питання уточнення змісту та різних підходів до трактування цього терміна.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати основні підходи до тлумачення термінів фізично-реабілітаційної освіти.

Завдання дослідження — визначити сутність понять «реабілітація» та «фізична реабілітація».

Результати дослідження.

Наразі, коли відбувається закладання методологічних, ціннісно-гуманістичних основ фізкультурної освіти загалом та фізичної реабілітації зокрема, залишається чимало актуальних питань понятійного характеру з погляду розмежування наукових шкіл, різних лінгвістичних і термінологічних підходів. З огляду на зазначене важливо з'ясувати тлумачення поняття «*реабілітація*», і хоча різні джерела містять різні визначення цього терміна, їх суть, однак, зводиться до одного: відновлення здоров'я, порушених функцій і працездатності хворих або інвалідів.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), *реабілітація* — це комбіноване і координоване використання соціальних, медичних, педагогічних і професійних заходів з метою підготовки та перепідготовки індивідуума для досягнення його оптимальної працездатності [3, 11].

У резолюції IX Ради міністрів охорони здоров'я європейських країн (Прага, 1967) *реабілітація* визначена як система державних, соціально-економічних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на попередження розвитку патологічних процесів, які призводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності, на ефективне і раннє повернення хворих та інвалідів у суспільство і до суспільнокорисної праці [3, 11–12].

Як зазначає І. І. Пархотік, Міжнародна організація праці (МОП) під *реабілітацією* розуміє відновлення здоров'я осіб з обмеженими фізичними і психічними можливостями з метою досягнення максимальної їх повноцінності з фізичної, психічної, професійної і соціальної точок зору, тобто основним завданням реабілітації є попередження інвалідності в період лікування хвороби, попередження ускладнень і погіршення стану здоров'я в гострий період захворювання [8, 11].

О. Вацеба, М. Герцик і А. Герцик відмічають, що одним із основних документів, які визначають зміст терміна «*реабілітація*» на інтернаціональному рівні, є «Стандартні правила щодо зрівняння можливостей інвалідів», які було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція № 48/96 від 20 грудня 1993 року) і підписано українською делегацією, де, окрім вже згаданих характеристик реабілітаційного процесу, підкреслюється, що реабілітація не охоплює першу медичну допомогу [1, 13].

Ми підтримуємо тлумачення терміна «реабілітація», яке наводить І. І. Пархотік, посилаючись на Австралійську медичну асоціацію експертів з реабілітації, а саме: це процес, який забезпечує найвищий можливий рівень відновлення втрачених з тієї чи іншої причини функцій і здібностей, що досягається посередництвом розвитку фізичних компенсаторних механізмів і психологічного врегулювання за допомогою використання медичних, фізкультурних, інженерних, освітніх і професійних служб [8, 12].

Для конкретизації поняття «реабілітація» більшість дослідників виділяють кілька аспектів реабілітації, які мають свої методичні підходи.

О. К. Марченко зазначає, що *реабілітація* — це складна соціально-медична проблема, яка має кілька таких основних аспектів:

— відновлення здоров'я хворого за допомогою комплексного лікування;

— відновлення трудових, побутових навичок і елементів самообслуговування;

— соціальна реінтеграція, що пов'язана з працевлаштуванням, матеріально-побутовим забезпеченням, поверненням у трудовий колектив [6, 41].

Цей дослідник виділяє також медичну, психологічну, педагогічну, соціально-економічну, професійну, побутову і фізичну реабілітації [6, 41].

В. М. Мухін зазначає, що реабілітацію поділяють на три взаємопов'язані види — медичну, соціальну, чи побутову і професійну, чи виробничу [7, 18]. Фізична реабілітація, на думку автора, є складовою частиною медичної реабілітації [7, 19].

І. І. Пархотік виділяє медичну, соціально-трудова і психологічну реабілітацію [8, 17]. При цьому фізичну реабілітацію він визначає як основу медичної реабілітації [8, 18].

С. Н. Попов реабілітацію розглядає як складну соціально-медичну проблему, яку поділяє на декілька видів або аспектів, а саме медичну, фізичну, психологічну, професійну (трудова) і соціально-економічну реабілітації [9, 5]. Автор стверджує, що фізична реабілітація — це складова частина медичної і соціально-трудова реабілітації, яка використовує засоби і методи фізичної культури, масаж і фізичні фактори [9, 9].

Ю. Лянной зазначає, що фізична реабілітація як наука про відновлення здоров'я останнім часом значно розширює свої межі як

серед інших видів реабілітації (медичної, психологічної, педагогічної, професійної, соціальної, оздоровчої), так і серед інших засобів відновлювальної медицини та оздоровлення населення. Ще дотепер не досягнуто адекватного розуміння суті фізичної реабілітації яку найчастіше сприймають як продовження чи частину медичної реабілітації, або як різновид лікувальної фізичної культури чи масажу. На думку автора, сфера фізреабілітаційної діяльності перебуває у межах відновлювального оздоровлення, що принципово відрізняє її від процесу медичного лікування або фізичного виховання [5, 325].

Першим кроком в обстоюванні незалежного статусу фізичної реабілітації, як зазначає В. Кукса, став пошук шляхів формулювання її власного визначення. Як робочі гіпотези (а їх було понад десятка) відібрано найбільш суттєві і доказово-аргументуючі. Сформулюємо їх.

1. Усі види реабілітології слід розподілити таким чином, щоб не змішувати засоби і процеси діяльності (оздоровлення, лікування, виховання, трудовий процес, навчання тощо), які мають постійну належність до усталених видів професій, напрямів і спеціалізацій.

2. Прикметникова приставка (доповнення), що вказує на вид реабілітації, має відображати конкретну сферу діяльності або комплекс науково-практичних методів і технологій, що забезпечують відповідну категорію людської природної сутності (тілесність, психіка, репродукція, духовність, сексуальність) або її сфери буття (побут, виробництво, політика, фізичне існування і виживання, навчання і виховання, культура і дозвілля і т. ін.). Носієм головної відмінності одного виду реабілітації від іншого є прикметникова приставка, яка відображає тип (вид) і спосіб, завдяки якому досягається мета, яка ставиться конкретним видом реабілітації. Ним може бути: закон (базований на принципі гуманності та справедливості), що застосовується в соціально-моральній або політичній реабілітації; процес навчання в професійній і педагогічній реабілітації; процес лікування в медичній реабілітації; процес оздоровлення у фізичній реабілітації.

3. Наявність дидактичного, технологічного, соціального та інших видів забезпечення, що розробляються й використовуються в різних методиках з реабілітації, повинна мати ефективний і гарантований вплив на досягнення кінцевої мети певного виду реабілітації.

4. Найменування, а відповідно і визначення поняття, встановлюється на такому рівні, щоб жоден можливих для виділення видів реабілітації не розчинявся в суміжних дисциплінах або у видах діяльності, втрачаючи при цьому своє кінцеве призначення, сенс. Наочним прикладом стала фізична реабілітація, котра у 60-х рр. XX ст. в реабілітологічній класифікації мала спочатку самостійний статус, а потім зусиллями медичних науковців була віднесена до медичної реабілітації і до кінця ніколи не реалізовувалася, залишалася мало запитуваним аспектом на другорядних позиціях, здебільшого поступаючись місцем лікувальним засобам через професійну обмеженість лікарів у використанні фізичних, фізкультурних і лікувально-фізкультурних засобів, не кажучи вже про суто фізично-реабілітаційні [4, 49].

І дотепер по-різному трактується саме поняття *«фізична реабілітація»*. А. У. Лотоненко відмічає, що поняття *«фізична реабілітація»* було введено Ю. М. Ніколаєвим та В. М. Видріним у 1974 році. В. М. Видрін, зокрема, подає таке визначення цього терміна: *«Фізична реабілітація — це діяльність по відновленню частково втрачених або послаблених психофізичних функцій і здібностей людини. Вона задовольняє потреби в лікуванні і відновленні сил людини засобами фізичної культури: фізичні вправи, масаж, баня, водні процедури і т. п.»*.

В. Кукса, провівши аналіз сучасних словників і енциклопедій, стверджує, що тільки в російськомовній літературі наприкінці 90-х років з'явилися перші визначення терміна *«фізична реабілітація»*. Але всі поняття як у російських, так і в українських навчальних посібниках й енциклопедичних довідниках базуються на гіпотезі, що *«фізична реабілітація є невід'ємною складовою, основною частиною медичної реабілітації»*... [4, 47]. Кожен із авторів, які торкалися питання визначення терміна *«фізична реабілітація»*, вказуючи на різні ознаки даного поняття, має рацію. Ми дотримуємось визначення, поданого В. Кукою.

Ю. Лянной зазначає, що фізична реабілітація в сучасному суспільстві посідає провідне місце і використовується як ефективний засіб комплексного відновлення фізичного здоров'я і працездатності хворих, спортсменів, інвалідів та ін. Вона діє за рахунок широкого впровадження основ здорового способу життя, використання різноманітних фізичних вправ і природних чинників як найбільш природовідповідних засобів відновлення, оздоровлення

та профілактики багатьох захворювань, травм та ін. [5, 325]. Як стверджує В. Кукса, можливості фізичної реабілітації, оздоровлення населення й оптимізації процесів відновлення його здоров'я визначаються її природним (натуральним) потенціалом засобів і технологій, які в готовому вигляді використовуються нею з оточуючого природного середовища і які в сукупності забезпечують гармонійне становлення людської індивідуальності [4, 41].

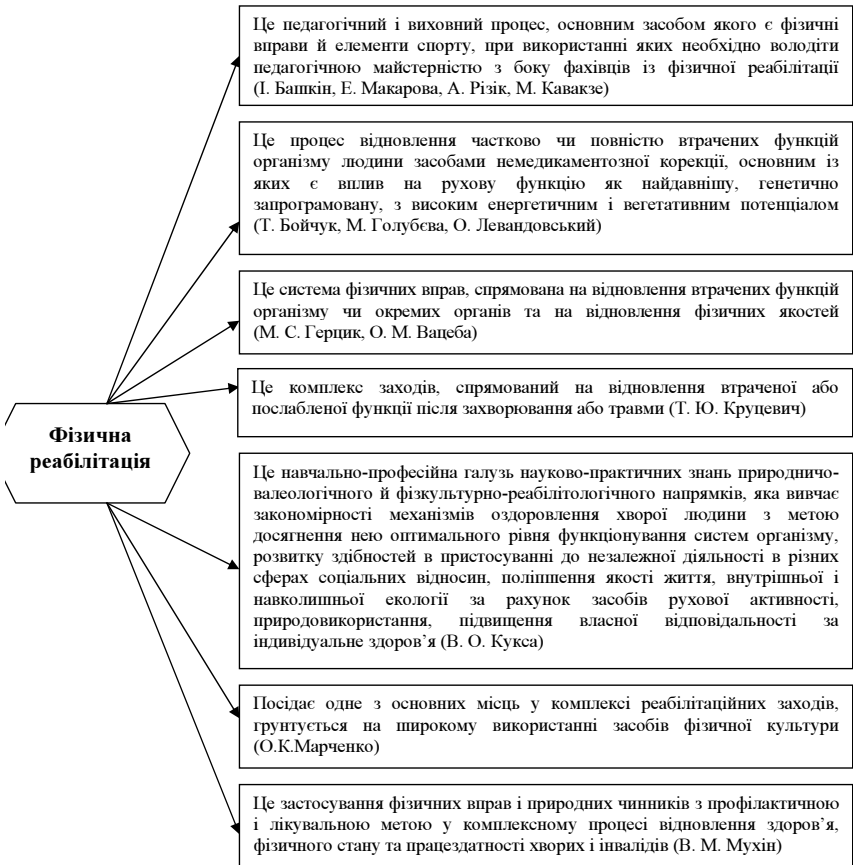

Рис. 1 — Різновиди сутності поняття «фізична реабілітація»

А. Герцик зазначає, що формування фізичної реабілітації як окремої навчальної спеціальності розпочалося в Україні в середині

90-х рр. XX ст. Передумовами для цього стали політичні, економічні та соціальні зміни у державі, серед яких, зокрема, автор відмічає такі, як зростаюча актуальність проблеми збереження та відновлення здоров'я громадян; активізація діяльності громадських організацій інвалідів, котрі виразно заявили про необхідність соціалізації неповносправних осіб в українському суспільстві; розвиток нових форм власності та перехід сфери послуг, зокрема охорони здоров'я, на ринкові засади діяльності; розвиток міжнародної співпраці у сферах охорони здоров'я, освіти і соціальної політики [2, 516].

Висновки. Таким чином, інтеграція України в європейський освітній простір створює потребу у фахівцях нового якісного рівня. Тому підготовка фахівців із фізичної реабілітації вимагає нового понятійного апарату. У роботі здійснено всебічний аналіз сутності понять «реабілітація» та «фізична реабілітація».

У перспективі плануються дослідження в напрямі підготовки фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.

В статье раскрываются основные подходы к толкованию понятий физическо-реабилитационного образования. Определена сущность понятий «реабилитация» и «физическая реабилитация».

Ключевые слова: реабилитация, физическая реабилитация.

In the article the basic going open up near interpretation of terms physically rehabilitation educations. Certainly essence of concepts «rehabilitation» and «physical rehabilitation».

Key words: rehabilitation, physical rehabilitation.

Література

1. Вацеба О. До питання понятійного тлумачення спеціалізованих термінів в освітньо-професійній сфері фізичної реабілітації / О. Вацеба, М. Герцик, А. Герцик // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. — Луцьк, 2002. — С. 13–15.
2. Герцик А. Порівняльна характеристика навчальних планів підготовки фахівців фізичної реабілітації у вищих закладах освіти України / А. Герцик // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту. — Вип. 6. — Львів: НВФ «Українські технології», 2002. — Т. 2. — С. 516–520.

3. *Козлова Л. В.* Основы реабилитации / Л. В. Козлова, С. А. Козлов, Л. А. Смененко — Ростов н/Д.: Феникс, 2003. — 480 с. — Серия «Учебники, учебные пособия».—

4. *Кукса В.* Сутність фізичної реабілітації / В. Кукса // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2001. — № 1. — С. 46–51.

5. *Лянной Ю.* Удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації за рахунок вивчення новітніх реабілітаційних технологій у відновленні спортсменів високого класу / Ю. Лянной // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури та спорту.— Вип. 10. — Львів : НВФ «Українські технології», 2006. — Т. 3. — С. 325–332.

6. *Марченко О. К.* Фізична реабілітація хворих із травмами та захворюваннями нервової системи : навч. посібник / О. К. Марченко. — К. : Олімп. літ-ра, 2006. — 196 с.

7. *Мухін В. М.* Фізична реабілітація: навч. посіб.— Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К. : Олімп. літ-ра, 2005. — 472 с.

8. *Пархотик И. И.* Физическая реабилитация при травмах верхних конечностей / И. И. Пархотик. — К. : Олимп. лит-ра, 2007. — 280 с.

9. Физическая реабилитация / под общ. ред. проф. С. Н. Попова. — Изд. 3-е. — Ростов н/Д.: Феникс, 2005. — 608 с.

УДК 376:378.85

Н. І Гігун,
кандидат філософських наук, доцент,
Н. О. Белікова,
кандидат біологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАБІЛІТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті здійснено аналіз соціально-педагогічних умов реабілітації студентів з особливими потребами. Увага зосереджена на особливостях їх інтеграції в освітнє середовище та системі супроводу цих студентів у Луцькому інституті розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».

Ключові слова: реабілітація, студент з особливими потребами, інтеграція, модель супроводу, соціальна адаптація.

Постановка проблеми. Нещодавно Україна приєдналася до Конвенції ООН про права інвалідів, що спрямована на повне забезпечення всіх прав та свобод людей з інвалідністю і, що дуже важливо,